

[Uz Sākumlapu](#) > ... > [Jūsu Tiesības](#) > [Pamattiesības](#) > [Pamattiesības Eiropas Savienībā](#) > [Harta. Pamācība](#) > II daļa — Kādos gadījumos iedzīvotāji var atsaukties uz Hartas garantēto aizsard

II daļa — Kādos gadījumos iedzīvotāji var atsaukties uz Hartas garantēto aizsard

Kad persona var pieprasīt aizsardzību saskaņā ar Hartu?

1. Hartas garantētās aizsardzības saņēmēji

Kopš Māstrihtas līguma stāšanās spēkā 1993. gadā jebkurš ES dalībvalsts pilsonis automātiski ir ES pilsonis. ES pilsonība tiek piešķirta papildus valsts pilsonībai un ietver tiesību kopumu, tostarp tiesības uz aizsardzību pret diskrimināciju valstspiederības dēļ, ja tiek piemērots Līgums, kā arī tiesības pārvietoties un uzturēties ES saskaņā ar ES tiesību aktos paredzētajiem nosacījumiem. Plašāka informācija par tiesībām, kas izriet no ES pilsonības, un to īstenošanu pieejama [šeit](#).

Ir svarīgi norādīt, ka ES pilsoņi nav vienīgie, kuriem ir tiesības uz šādu aizsardzību: Hartā paredzētās tiesības var izmantot trešo valstu pilsoņi un bezvalstnieki. Ar Hartu garantēto aizsardzību attiecībā uz noteiktām tiesībām var izmantot arī juridiskas personas: plašāka informācija par šo aspektu sniegta [1.1. punktā](#).

Dažas pamattiesības, kas paredzētas Hartā, attiecas tikai uz ES pilsoņiem, proti:

- tiesības strādāt un brīvība izvēlēties profesiju (15. panta 1. punkts);
- darījumdarbības brīvība (16. pants);
- tiesības balsot un tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanās (39. un 40. pants);
- pārvietošanās un uzturēšanās brīvība (45. pants);
- tiesības uz jebkuras citas ES dalībvalsts diplomātisko un konsulāro aizsardzību (46. pants).

Jānorāda, ka līdz šim Līgumu ietvaros Eiropas Savienības Tiesa ir ļāvusi ES pilsoņiem izmantot tikai tiesības uz aizsardzību pret diskrimināciju valstspiederības dēļ, kas paredzētas LESD 18. pantā un tagad arī Hartas 21. panta 2. punktā.

Taču gan ES, gan *trešo valstu pilsoņi* var izmantot lielāko daļu ES hartā paredzēto pamattiesību. Izšķirošais faktors ir tas, vai atbildība par pamattiesību pārkāpumu ir jāuzņemas pašai Eiropas Savienībai vai ES dalībvalstij, īstenojot ES tiesību aktus. Norādījumi šajā sakarā ir sniegti [3. punktā](#).

1.1. Juridiskas personas, kuras ir Hartas garantētās aizsardzības saņēmēji

Dažos Hartas noteikumos pie izklāstītajām tiesībām jo īpaši norādīts, ka tās ir piešķirtas “jebkurai (..) juridiskai personai (..), kuras juridiskā adrese ir kādā dalībvalstī”, konkrēti:

- tiesības piekļūt ES iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru dokumentiem (42. pants);
- tiesības vērsties pie Eiropas Ombuda ar sūdzībām par ES iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru pieļautām administratīvām kļūmēm (43. pants);
- tiesības iesniegt lūgumrakstu Eiropas Parlamentā.

Tomēr lielākajā daļā Hartas noteikumu šāda norāde nav iekļauta.

Daži noteikumi pēc to būtības attiecas tikai uz fiziskām personām, piemēram, 1. pants (cilvēka cieņa), 2. pants (tiesības uz dzīvību), 3. pants (tiesības uz personas neaizskaramību), 4. pants (spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums), 5. pants (verdzības un piespiedu darba aizliegums), 9. pants (tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni), 18. pants (patvēruma tiesības), 19. pants (aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā), 23. pants (vīriešu un sievietes līdztiesība), 24. pants (bērna tiesības), 25. pants (vecāka gadagājuma cilvēku tiesības), 26. pants (invalīdu integrācija), 29. pants (tiesības izmantot darbā iekārtošanas pakalpojumus), 30. pants (aizstāvība nepamatotas atlaišanas gadījumā), 31. pants (godīgi un taisnīgi darba apstākļi), 32. pants (bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība), 33. pants (ģimenes dzīve un darbs), 34. pants (sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība), 39. pants (tiesības balsot un tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās), 40. pants (tiesības balsot un tiesības kandidēt pašvaldību vēlēšanās), 45. pants (pārvietošanās un uzturēšanās brīvība) un 46. pants (diplomātiskā un konsulārā aizsardzība).

Turpretī attiecībā uz juridiskām personām Tiesa ir lēmusi, ka tās var atsaukties tikai uz dažiem Hartas noteikumiem, kuros tās nav minētas tieši, piemēram, 7. un 8. pantu par privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (skatīt [lietu C-92/09 Volker und Markus Schecke](#)) un 47. panta trešo daļu par piekļuvi juridiskajai palīdzībai (skatīt [lietu C-279/09 DEB](#)). Tajā pašā laikā Tiesas judikatūra liecina, ka juridiskām personām pieejamā aizsardzība tvēruma un apmēra ziņā var atšķirties no fiziskām personām pieejamās aizsardzības.

Attiecībā uz pārējiem noteikumiem nav skaidrs, vai tie attiecas arī uz juridiskām personām. Ja lietai, kas saistīta ar kādu no šiem noteikumiem, piemēro Hartas darbības jomu, varētu būt vērtīgi lūgt Tiesai precizēt, vai konkrēta veida aizsardzība pienākas arī juridiskām personām.

Novērtējuma ietvaros Tiesai būtu jāņem vērā Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, ja Hartas noteikums, uz kuru persona atsaucas, tiek raksturots kā "atbilstīgas tiesības" Hartas 52. panta 3. punkta izpratnē (skatīt [III daļas 5. un 5.1. punktu](#) un spriedumus iepriekš minētajās *Schecke* un *DEB* lietās).

2. Personas, kurām jāievēro Harta

Saskaņā ar [51. panta 1. punktu](#) Harta ir saistoša:

- ES iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām;
- dalībvalstīm, taču tikai tad, ja tās īsteno ES tiesību aktus.

Harta ir jāievēro jebkurai ES iestādei, struktūrai, birojam un aģentūrai, kā arī to darbiniekiem, pildot savus pienākumus.

Tām ir jāievēro Harta, pieņemot un piemērojot ES aktus un kopumā pildot savas pilnvaras un uzdevumus, kas tām uzticēti ar ES Līgumiem (LES un LESD).

ES iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru vai to darbinieku pamattiesību pārkāpumu piemēri ir:

- tāda tiesību akta (piemēram, ES direktīvas vai regulas) pieņemšana, kurā netiek paredzēti pietiekami aizsardzības pasākumi attiecībā uz personas datu apstrādi;
- atteikums piešķirt piekļuvi dokumentiem;
- Komisijas ierēdņu izmeklēšana ar mērķi pārliecināties par konkurences noteikumu pārkāpumu, kas ir pretrunā tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību.

Ņemiet vērā, ka Harta ir saistoša ES iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām, kad tās pieņem vai piemēro aktu, ko paredzēts piemērot arī ES vai tikai ārpus tās. Harta ir saistoša arī ES iestāžu darbiniekiem, kad viņi pilda savus pienākumus ārpus Eiropas Savienības. Piemēri:

- starptautisks nolīgums starp ES un ASV par personas datu apmaiņu;
- Eiropas Savienības Padomes lēmums, ar ko tiek uzdots iesaldēt Irākas valstspiederīgā vai Irākā izveidotas juridiskas personas līdzekļus.

Attiecībā uz jēdzienu "valsts" 51. panta 1. punkta paskaidrojumā (paskaidrojumus attiecībā uz Pamattiesību hartu skatīt [III daļas 6. punktā](#)) ir skaidri norādīts, ka tas attiecas uz "valsts iestādēm, kā arī reģionālām vai vietējām struktūrām un uz sabiedriskām organizācijām tad, ja tās īsteno Kopienas tiesību aktus". Harta ir saistoša valstīm arī tad, ja tās rīkojas kā darba devēji.

Turklāt saskaņā ar Tiesas iedibināto judikatūru jēdziens “valsts” ietver arī “organizāciju, kurai neatkarīgi no tās juridiskās formas ar publiskās iestādes aktu ir uzdots — minētajai iestādei īstenojot kontroli — sniegt pakalpojumus sabiedrības interesēs un kurai šajā sakarā ir plašākas pilnvaras salīdzinājumā ar tiesību normām, kas ir piemērojamas attiecībās starp privātpersonām” (skatīt [lietu C-282/10 Dominguez](#)). Tādējādi, kad šāda organizācija īsteno ES tiesību aktus, tai ir jāievēro Harta tāpat kā jebkurai citai valsts struktūrai.

Rezumējot, Hartas 51. panta 1. punktu var izmantot, lai celtu prasību par jebkādu pamattiesību pārkāpumu, kas izriet no ES iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru pieņemtā akta. Turpretī fiziskas personas var izmantot ar Hartu garantēto tiesību aizsardzību, reaģējot uz pārkāpumu, kas izriet no valsts akta, ar kuru tiek īstenoti ES tiesību akti.

Šeit ir būtiska atšķirība attiecībā uz ECTK un valstu konstitūcijām: prasību var celt pret jebkuru ES dalībvalsts tiesību aktu, ja tas ir pretrunā valsts konstitūcijai vai ECTK.

Tādējādi fiziska persona var šaubīties par to, vai ir vērts pūlēties, lai noteiktu, vai valsts akts, ar kuru Harta varētu būt pārkāpta, ir vērtēts ES tiesību aktu piemērošanas kontekstā.

Ja šādu aizsardzību pieprasa privātpersona, papildu pūles ir tā vērtas, ja Harta, ja vien tā ir piemērojama:

- ļauj pārkāpuma rezultātā cietušajai personai pašai izmantot dažādas tiesas un ārpustiesas tiesiskās aizsardzības formas, kas paredzētas ES tiesību aktos (skatīt [I daļas 4. punktu](#));
- piemēram, pirms sūdzības iesniegšanas Eiropas Cilvēktiesību tiesā Strasbūrā saistībā ar ECTK pārkāpumu cietušajam ir vispirms jāizmanto valstī pieejamie tiesiskās aizsardzības līdzekļi (attiecībā uz šo noteikumu un tā piemērošanas ierobežojumiem skatīt [Atbilstības kritēriju praktisko ceļvedi](#));
- savukārt pirmās valsts tiesas, kas izskata lietu, var vērsties Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu (skatīt [4. punktu](#));
- ES tiesību aktos ir paredzētas konkrētas sekas valstu līmenī, kas var nodrošināt īpaši efektīvu cietušā aizsardzību pārkāpuma gadījumā, piemēram, valsts tiesas pienākums nepiemērot valsts aktu, kas nav saderīgs ar Hartu, vai interpretēt to saskaņā ar Hartu, un atlīdzība par kaitējumu, ko izmaksā attiecīgā dalībvalsts.

Attiecībā uz ES tiesību aktu un valsts aktu saikni (juridiskā perspektīva) vispirms ir jānoskaidro, vai ar valsts aktu tiek īstenots ES tiesību akts; tā kā ES tiesību aktiem ir augstāks juridisks spēks nekā valstu tiesību aktiem (prioritāte), valstu tiesību aktiem ir jāatbilst ES tiesību aktiem.

Pēc būtības ES tiesību aktu īstenošanas kontekstā Harta ir uzskatāma par pamattiesību aizsardzības atsaucē punktu. Valstu avotiem var būt nozīme pamattiesību aizsardzībā, taču to loma ir atkarīga no ES tiesību aktu un ar strīdu saistīto valsts tiesību normu sasaistes līmeņa (skatīt [III daļas 7. punktu](#)).

2.1. Gadījumi, kad Harta ir jāievēro privātpersonām

Privātpersonas ir Hartas garantētās aizsardzības saņēmēji. Taču privātpersonas nav minētas kā kategorija, kurai Harta ir saistoša.

Tomēr tas nenozīmē, ka uz privātpersonām neattiecas pienākums ievērot Hartu.

Saskaņā ar Tiesu Hartas noteikums, kas “pats par sevi ir pietiekams, lai indivīdiem rastos subjektīvas tiesības, kas ir piemērojamas pašas par sevi”, var tikt izmantots, lai pieprasītu pretrunīgu valsts tiesību normu nepiemērošanu strīdā starp privātpersonām (skatīt [lietu C-176/12 Association de médiation sociale](#), 47. punkts).

Mēs varam izmantot šādu piemēru (pamatojoties uz lietu C-555/07 Küçükdeveci). A kungs ir privātā sektora darba devējs, B kundze — viņa darbiniece. B kundze saņem vēstuli, kurā tiek informēta par viņas atlaišanu un viena mēneša uzteikuma termiņu. Tas atbilst valstī spēkā esošajiem noteikumiem, kuros paredzēts, ka uzteikuma termiņš ir viens mēnesis, ja darbinieks ir strādājis pie darba devēja mazāk nekā divus gadus, neņemot vērā laiku līdz darba ņēmēja 25. dzimšanas dienai. Saskaņā ar B kundzi, kura strādā kopš 18 gadu vecuma, attiecīgais noteikums ir uzskatāms par diskrimināciju vecuma dēļ. Tādēļ viņa ceļ prasību pret savu darba devēju valsts tiesā. Valsts tiesa nolēmj, ka ar attiecīgo valstī spēkā esošo tiesību normu, kas tiek uzskatīta par diskriminējošu, tiek īstenoti ES tiesību akti, jo tā regulē atlaišanas kritērijus un tai piemēro Direktīvu 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju. Apstiprinot, ka ar attiecīgo valsts tiesību normu tiek īstenoti ES tiesību akti, Tiesa lemj, ka var piemērot un izmantot Hartas 21. panta

1. punktu, ar kuru cita starpā tiek aizliegta diskriminācija vecuma dēļ, lai nepiemērotu pretrunīgo valsts noteikumu, tostarp attiecībā uz strīdiem starp privātpersonām. Tiesa uzskata, ka tādas valsts tiesību normas kā šī ir diskriminējošas vecuma dēļ, tādēļ valsts tiesai nevajadzētu tās atbalstīt attiecībā pret B kundzi.

Citiem vārdiem sakot, lai arī pienākums nodrošināt valsts noteikumu atbilstību Hartai ir saistošs tikai dalībvalstīm, ja tās neievēro attiecīgo pienākumu, attiecībā uz privātpersonām Hartas nosacījumi var tikt piemēroti tieši.

Hartas atšķirīgā iezīme, ko dēvē par horizontālu tiešu iedarbību, ir vēl viena priekšrocība salīdzinājumā ar ECTK, kuras noteikumiem tādas iedarbības nav.

Protams, Hartas horizontālajai tiešajai iedarbībai ir divas pretrunīgas puses: no vienas puses, tā stiprina indivīdiem piešķirto pamattiesību aizsardzību; no otras puses, privātpersonas, kuras ievēro valstu tiesību aktus, var zaudēt tiesvedībā.

Tādēļ ir ļoti svarīgi zināt Hartas noteikumus, kuriem ir horizontāla tieša iedarbība. Plašāka informācija par šo tēmu sniegta [III daļas 7. punktā](#).

3. ES tiesību aktu īstenošana ar valstu aktu

Saskaņā ar Tiesu ar valsts pasākumu tiek īstenoti ES tiesību akti tādā gadījumā, kad tas "ietilpst ES tiesību aktu piemērošanas jomā" (skatīt [lietu C-617/10 Åkerberg Fransson](#), 17.–23. punkts). Tas nozīmē, ka Harta attiecas uz jebkuriem valsts aktiem, kas ietilpst ES tiesību aktu darbības jomā, un tikai uz šādiem aktiem.

Pirmajā acumirklī šķiet, ka šis nenoteiktais apgalvojums skaidri nenorāda Hartas piemērošanas jomu. Taču pirms Lisabonas līguma stāšanās spēkā Tiesa pamatojās uz šo formulējumu, atsaucoties uz piemērošanas jomu pamattiesībām, kas aizsargātas kā vispārējie ES tiesību principi. Šajā judikatūrā tika sniegti skaidrojumi par šo jautājumu, aptverot vairāk nekā tikai Eiropas Savienības tiesību aktu īstenošanu / piemērošanas jomu. Tas nozīmē, ka:

- Hartas garantēto aizsardzību nevar izmantot, vienkārši apgalvojot, ka konkrētā lietā ir konstatēts Hartā paredzētu pamattiesību pārkāpums ar valsts aktu, bet gan
- valsts akts ietilpst ES tiesību aktu un tādējādi Hartas darbības jomā, jo pastāv noteikums par ES primārajiem vai sekundārajiem tiesību aktiem, kas atšķiras no pārkāptā Hartas noteikuma, kas tiek piemērots konkrētajā lietā.

Citiem vārdiem sakot, situācijai, kurā pārkāpums noticis, ir jābūt reglamentētai ar ES tiesību aktiem. Piemēri situācijām, kurās šis kritērijs ir izpildīts, ir sniegti [III daļas 2. punktā](#).

Papildus pašas Hartas noteikumiem ir arī citas ES tiesību normas, kuras nevar izmantot, lai saņemtu ar Hartu garantēto aizsardzību. Konkrēti, Līgumu (LES un LESD) noteikumi, ar kuriem Eiropas Savienībai tiek piešķirtas tiesības rīkoties noteiktās jomās, paši par sevi nevar būt pamats Hartas piemērošanai. Taču, ja ES likumdevējas iestādes īsteno savas likumdošanas pilnvaras, pieņemot tiesību aktus noteiktā jomā, pamattiesību pārkāpumi šādos tiesību aktos ietilpst Hartas piemērošanas jomā.

Piemēram, 30. pantā ir paredzēta aizstāvība nepamatotas atlaišanas gadījumā. Eiropas Savienībai ir juridiskas pilnvaras regulēt atlaišanu, taču līdz šim tā nav izmantojusi šīs pilnvaras. Tādēļ lēmumu par darbinieka atlaišanu nevar apstrīdēt saskaņā ar Hartas 30. pantu bez sasaistes ar citiem ES tiesību aktiem, kā tas bija [lietā C-117/14 Poclava](#).

3.1. Praktisks piemērs

Turpmākie divi gadījumi ir saistīti ar valsts noteikumiem, ar kuriem juridiskām personām ir liegta piekļuve juridiskajai palīdzībai. Taču Harta, precīzāk, tās 47. panta trešā daļa par tiesībām uz juridisko palīdzību, ir piemērojama tikai vienā no šiem gadījumiem.

ALFA gadījums: Vācijas uzņēmums Alfa, kas darbojas dabasgāzes nozarē, vēlas celt tiesā prasību, lai noteiktu Vācijas atbildību saskaņā ar ES tiesību aktiem. Kad Vācija noteiktajā termiņā nebija transponējusi divas ES direktīvas par dabasgāzes tirdzniecību, Alfa cieta ievērojamus finansiālus zaudējumus. Tā kā uzņēmumam Alfa

nav ienākumu vai aktīvu, tas nevar samaksāt advokātam, tāpēc piesakās juridiskās palīdzības saņemšanai. Tomēr saskaņā ar Vācijā spēkā esošajiem noteikumiem juridisko palīdzību var saņemt tikai fiziskas personas. Alfa apstrīd valsts noteikumus valsts tiesā.

BETA gadījums: Portugāles komercuzņēmums Beta, kas tirgo lauksaimniecības produktus, vēlas iesniegt prasību pret Omega, citu Portugālē izveidotu komercuzņēmumu, lai atgūtu kredītu par Portugālē sniegtu pakalpojumu. Taču uzņēmumam Beta nav ienākumu vai aktīvu, un tas nevar samaksāt advokātam. Tas piesakās juridiskajai palīdzībai, taču pieteikums tiek noraidīts, jo saskaņā ar Portugāles tiesību aktiem juridisko palīdzību var saņemt tikai fiziskas personas. Beta apstrīd valsts noteikumus valsts tiesā.

ALFA var izmantot Hartā garantēto aizsardzību, bet BETA nevar. Kāpēc?

Prasība, ko Alfa vēlas celt pret Vāciju, ir saistīta ar ES tiesību aktos piešķirto tiesību īstenošanu: tiesībām pieprasīt, lai dalībvalstis atlīdzina zaudējumus, kas radušies, tai nepildot ES tiesību aktos noteiktos pienākumus (piemēram, pienākumu noteiktā laikā transponēt ES direktīvu). Tas nozīmē, ka tā nav "tikai" prasība par to, ka ir pārkāpts ES hartas noteikums.

Turpretī uz Beta gadījumu neattiecas neviena cita ES tiesību norma kā tikai pārkāptais Hartas noteikums. Visi lietas elementi atrodas vienas dalībvalsts teritorijā (tātad uz to neattiecas Līguma noteikumi par pakalpojumu brīvu kustību), prasība, ko Beta vēlas celt, nav saistīta ar situāciju, kas tiek regulēta ar ES tiesību aktiem, un nav tādu ES tiesību aktu, ar kuriem tiek regulēta piekļuve juridiskajai palīdzībai dalībvalstī notiekošā tiesvedībā.

ALFA un BETA piemēri ir ņemti no divām reālām Tiesas izskatītām lietām, proti, lietas C-279/09 [DEB](#) un lietas C-258/13 [Sociedade Agrícola](#).

4. Gadījumi, kad Hartu nepiemēro

Hartu nevar izmantot, lai apstrīdētu pamattiesību pārkāpumu, kas izriet no valsts akta, ar kuru netiek īstenoti ES tiesību akti (skatīt [2. punktu](#)).

Tas gan nenozīmē, ka personām, kuru pamattiesības ir pārkāptas, netiek nodrošināta nekāda aizsardzība. Tā vietā viņu sūdzības ir jāiesniedz valsts tiesās vai Eiropas Cilvēktiesību tiesā atkarībā no lietas apstākļiem.

Jautājums ir nevis par to, vai ir durvis, pie kurām klauvēt, lai meklētu aizsardzību, bet kuras ir pareizās durvis, pie kurām klauvēt.

Lapā "[Ar ko sazināties](#)" ir pieejama informācija par to, kur vērsties, lai saņemtu kvalificēta speciālista padomu par tālāko rīcību.

Turklāt praktizējoši juristi papildu skaidrojumus par Hartas darbības jomu un sekām var skatīt III daļā.

■ Lapa atjaunināta: 09/07/2024

Šo lapu uztur Eiropas Komisija. Informācija šajā tīmekļa vietnē nav uzskatāma par Eiropas Komisijas oficiālo nostāju. Komisija neuzņemas nekādu atbildību vai saistības attiecībā uz informāciju vai datiem, kas ietverti vai izmantoti šajā dokumentā. Autortiesību noteikumus Eiropas tīmekļa vietnēs lūdzu skatīt juridiskajā paziņojumā.